

A HITCHCOCK-LÁZ

Az orvostudomány által eddig ismeretlen járvány ütötte fel a fejét Nyugat-Európában, mely a mozilátogatók sorából szedi áldozatait. A megbetegedések kezdetben csak Amerikában jelentkeztek, de az amerikai filmek terjedésével a heveny láz kontinensünkre is átszármozott, mígnem a legutóbbi években a járvány elérte tetőfokát.

A betegség különös tünetekkel jár. A fertőzés legcsalhatatlanabb jele, hogy a néző a közhangulat és az újságpropaganda hatására sorbaáll jegyért és b e m e g y a moziba, ahol Alfred Hitchcock, vagy röviden és családiasan a nagy Hitch filmjét játsszák. A vásznon látottak rendkívül izgató benyomást gyakorolnak az agykéreg és az egész szervezet működésére. A vérnyomás emelkedik, a vérkeringés felgyorsul, a lélegzet szaggatottá válik, borzongások futnak végig a hátgerincen és az idegek feszült görcsbe merevülnek. A film megtekintése után éjszaka zaklatott, lidércnyomásos álmom következik. És ami a legelgondolkodtatóbb, a járvány nem csak a laikus mozilátogatók között pusztít, de neves intellektuelek, filmrendezők, filmesztéták sem immunisak vele szemben. Sőt, a legérdekesebb reakció éppen az ő esetükben következik be. A filmesztéták leküzdhetetlen kényszert éreznek, hogy hosszú és kimerítő tanulmányokat készítsenek Hitchcock filmjeiről, a filmrendezők pedig rajongó nyilatkozatokat tesznek.

A gyógyulást nagymértékben akadályozza, hogy Hitchcock nem engedi nézőjét menekülni. Petyhüdt, groteszk arcával a lábadozó lépten-nyomon szembetalálkozik. Eléje toppan a mozik előcsarnokában felállított, kartonpapírra ragasztott

Alfred Hitchcock

óriási fényképeken, újságok és képeslapok címlapján, az amerikai nézővel minden vasárnap este farkasszemet néz a televízióból, köpcös figurája legalább annyira ismert, mint sztárjaié.

Honnan származik az a szuggesztív erő, amellyel sötét és véres bűnügyi filmjei varázskörébe vonz tömegeket, kevésbé művelteket és művelt intellektueleket egyaránt? Hogyan érte el, hogy filmtörténeti könyvek oldalakat áldoznak munkásságának, ott szerepel a filmművészet legelőkelőbb nevei között, hogyan válhatott az új francia filmrendező nemzedék egyik legnagyobb tisztelettel övezett alakjává?

Rémfilmek — tele szadzizmussal, erőszakkal és borzalommal régóta árasztják el a nyugati piacot, sőt kifizetődő üzleti vállalkozásnak bizonyulnak, de senkinek sem jut eszébe ezeket a közepes tákolmányokat művészi alkotásnak tartani. Ki jegyzi meg a rendezőjük nevét, ki emlékezik egy filléres ponyva írójára? Ezeket a „horrorfilmeket” leginkább csak a serdülőkorúak borzongják végig, a jobbízű mozilátogató elkerüli az erre specializált filmszínházakat. De ugyanaz a néző, aki megmosolyogja a nőrabló gorillákat, Frankeinstein-leszármazottakat, félszemű, ragyás szörnyetegeket, izgatottan markolja a szék karfáját Hitchcock filmjeinél.

Jelenet a „Gyermekek” című filmből

Miben rejlik tehát a titok?

A „Hitchcock-touch”-ban, a Hitchcock érintésben. Mert amihez megelevenítő tehetségével hozzáér, nyomban misztikus és sejtelmes életre kel. Talentummal van dolgunk kétségkívül, de valami torz talentummal. Furcsa, ijesztő lelkiakat, aki fiatal kora óta vonzódással viseltetik a hátborzongató és véres drámák iránt. Ha végig tekintünk filmjei hosszú során, ezekben legtöbbször vakmerő kémekkel, gyilkosokkal és tolvajokkal, mániákusokkal és szadistákkal találkozunk. Első önálló filmje óta (The Lodger, 1926), melynek hőse egy kéjgyilkos fiatalember volt, egészen a harmincas évek végéig — amikor is kivándorolt Hollywoodba —, a bűnügyi filmek valóságos iskoláját indította el Angliában. Ő készítette el 1929-ben az első angol hangosfilmet, a „Zsarolás”-t.

Szuggesztivitása különös ellentétből táplálkozik: a realitás és irrealitás ellentétéből. A külön és periférikus bűnügyi témákat pontos és következetes részlet-realizmussal eleveníti meg. Lefegyverző realizmus a kis dolgokban — hogy a néző elfeledkezzen a nagy összefüggések irrealitásáról.

Legutolsó filmjében, a nagy nemzetközi sikert aratott pszichoanalízis, szadista „Psychó”-ban, az ifjú, skizofrén motel-

tulajdonos brutálisan meggyilkolja a fürdőszobában gyanútlanul tusoló fiatal nővendégét. Néző legyen a talpán, akit napokkal a film megnézése után, nem fog el szorongó félelem a fürdőszobája csempéi között, arra gondolva: ilyen szörnyűség velem is megtörténhet. Ez a „velem is megtörténhet” érzés felkeltése Hitchcock egyik legjellemzőbb mesterségbeli fogása — hatásának egyik titka. Az izgalomra és borzongásra vágyó nézőnek hiába mutatnak kitalált szörnyetegeket, zöld arcú, sokkarú rémeket, egy pillanatra sem hisz létezésükben, mindig kívül marad a történeten, tudja, hogy mindez maszk és papundekli — mesefilm. Hitchcock varázsereje, hogy mindennapi embereket ábrázol — rendkívüli situációkban. Kivételes atmoszféra-teremtő erejével a hitelességnek olyan magas fokát képes elérni, hogy a néző szubjektív részesévé válik a kiagyalt rémtörténetnek.

Egyik nyilatkozatában ezt mondja: „A filmművészet számomra zord és kemény, mint a vas. Nem hiszek a dialógusokban. Feszültséget teremtek és igyekszem játszani a nézővel, mint macska az egérrel.” És ezt a kijelentést bátran vehetjük őszinte, bár nem rokonszenves önvallomásnak. Hitchcock és nézőjének viszonya nem az alkotni, gyönyörködtetni és adni vágyó művész és az alkotást befogadó műélvező kapcsolata, nyoma sincs itt az egymás iránt érzett megbecsülésnek és tiszteletnek — ez a cezaromániás macska és az ijedt egér kapcsolata.

És a hasonlata másról is árulkodik. Valamiféle okos és hideg kívülmaradásról, rafinált tudatosságról, mellyel kielégíti a nézők lefojtott vágyait, felszínre hozva és kifejlesztve a rossz, állatias ösztönöket. Megvetéssel, de eleget tesz sznobizmusuknak, amikor elhítheti velük, hogy az, amit kapnak: mélypszichológia.

Ugyanakkor Hitchcock, a misztikus, Hitchcock, a titokzatos — kitérő üzletember is. Ért hozzá, hogy személye iránt felkeltse az érdeklődést. Mint ahogyan a festők gyakran megfestik önarcképüket a csoportkép egyik figurájában, Hitchcock is belefényképezeti magát minden film-

Az „Észak-északnyugat” című Hitchcock-filmből

A „Psychó”-ból

jébe — hol csak elstál a gép előtt, hol cowboy-öltözetbe bújjik. Tisztelői azután gondos listát készítenek minden feltűnéséről. Szereti megdöbbeníteni közönségét. Lefényképezik századeleji csikos fürdőtrikóba bujtatva pocakját, feje fölé nagy fekete esernyőt tartva, amint éppen kijön a tó vizéből, vendégeinek süteményből készített levágott emberi végtagokat szolgáltat fel, és arra a kérdésre, hogy hatással volt-e művészetére a német expresszionizmus és Fritz Lang, felháborodottan válaszol: „Én nem szoktam moziba járni!”

Nem érdektelen elgondolkozni azon, hogy a fiatal francia filmrendező nemzedék, a sokat emlegetett „új hullám” rendezői és esztétái a leglelkesebb terjesztői a Hitchcock-legendának. Aközé a kevés filmrendező közé tartozik, akit fenntartás nélkül elismernek és mesterüknek vallanak. A Cahiers du Cinema című filmsztétikai folyóiratban, amely az utóbbi két-három évben teljesen az „új-hullámok” fórumává vált, egymásután jelennek meg a hosszabbnál hosszabb tanulmányok Hitchcock filmjeiről, s a legteljesebb elragadtatás hangján elemzik művészetét, technikai tökélyét. Az ijesztő „Psycho”

„nagyszerű” pszichológiáját tizenöt sűrűn szedett oldalon méltatják. Több hónapi munkába kerülhetett az a „mytológiai lexikon”, amely a Hitchcock-filmekben előforduló drámai szerepet kapott tárgyakat sorolja fel: a kulcs, a kutya, az ital, a szemüveg, a vonat stb., részletezve egyes filmek szerint.

Ez a kritikátlan Hitchcock-kultusz talán nagyon is sokat elmond az „új hullám” pillanatnyi művészi célkitűzéseiről. A formai tökély, a mesterségbeli tudás jelent csak számukra valamit. Minden újabb film egy-egy vizsgafelelet, mellyel azt bizonyítják, hogy a filmrendezés tantárgyából kitűnő osztályzatot érdemelnek. Hitchcock pedig a mesterségbeli tudás tekintetében valóban professzornak bizonyul. Ami a képi megfogalmazást, szuggesztív kifejezőerőt, érzékletes hangulatok megteremtését illeti. De ha arra gondolunk, hogy a művészetnek az is a rendeltetése, hogy nemes érzéseket, a jóra és igazságra való törekvés vágyát szóltassa meg az emberi hangszerezen — „Hitch, az utánozhatatlan” rosszul felelt, mint egy bukott diák.

LÉTAY VERA